

İSTİ'ÂZE

REMZİ ATEŞYÜREK*

İsti'âze

Abstract: İsti'âze is one of the tajweed subjects. The 98th verse of Surah An- Nahl orders istiaze before beginning to read the Quran. Many scholars consider istiaze as mustehab which is compulsory and means to seek refuge in Allah from every thing which are troubling for people, and ask Allah for help. The Prophet Muhammad said “eûzübillâhimine’ş-şeytânirracîm” before beginning to read the Quran and recommended his companions to do so. The form of istiaze is “eûzübillâhimine’ş-şeytânirracîm”, which the scholars accept. When istiaze is read with basmala in the beginning and in the middle of the suras, some recitation forms appear.

Keywords: Quran, tajweed, istiaze, besmele, kıraah.

Öz: Tecvîd konularından biri de isti'âzedir. Kur'an'ın en-Nahl sûresi (98), Kur'an okumaya başlamadan önce isti'âze getirmeyi emretmektedir. Çoğu âlim, âyette âmir hükmünde bulunan ve insana sıkıntı veren her şeyden Allah'a sığınmak ve O'nun yardımını istemek anlamına gelen isti'âze'yi müstehab olarak anlamışlar-

* Yrd. Doç. Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi, Kur'an-ı Kerim Okuma ve Kıraat İlimi ABD. [atesyurek_renz@hotmail.com].

dır. Hz. Peygamber her Kur'an okumaya başlamadan önce eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm çeker ve böyle yapmayı ahabına da tavsiye ederdi. Kırâat imamlarının da seçmiş olduğu isti'âze sîğası "eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm" lafzıdır. İsti'âze, besmele ile beraber sûre başında ya da ortasında okunmaya başlandığında bazı okuyuş şekilleri ortaya çıkmaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kur'an, tecvîd, isti'âze, besmele ve kırâat,

Giriş

Kur'an okumaya başlamadan önce isti'âze'yi getirmek isti'âze ayetinin teşvikiyle Hz. Peygamber (a.s.) döneminden beri bir kırâat usûlü olarak benimsenmiştir. Kur'an-ı Kerîm, Allah Teâlâ'nın insanlara bildirdiği talimatı içermektedir. Şeytan insanın Kur'an üzerinde düşünüp kafa yormasını, onu anlamak istemesini var gücüyle engellemek istemektedir. Bu yüzden Kur'an okumaya başlamadan önce şeytanın, âyetlerin anlaşılmasını perdelemeye yönelik vesveselerinden korunmak için "eûzü billâhi mine'ş-şeytânirracîm" lafzıyla başlamak Kur'an tilâvetine bir giriş olarak kabul edilebilir. İsti'âze lafzı bizler için gerek Kur'an tilâvetinde gerek diğer yararlı işlerde bizi engellemeye kalkışan şeytana karşı güvenilir bir sığınak teşkil etmektedir.

Ele aldığımız bu makaleyi isti'âze'nin sîğaları/kalıpları, isti'âze'nin keyfiyeti, sûre evvelinde ve ortasında okuyuş vecihleri ve isti'âze'nin hükmü açılarından incelemeye çalıştık. Bu makale sahîh olarak rivâyet edilen isti'âze sîğalarını tespit etmek ve isti'âze'nin önemini vurgulamak amacıyla ele alınmıştır.

A) İsti'âze'nin Tarifi

Sözlükte "sığınmak ve korunmak" anlamlarına gelen isti'âze (استعاذة) kelimesi "a-v-z"(العوذ) kökünden türemiştir.¹ Terim olarak ise isti'âze, ge-

¹ Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem İbn Manzur, *Lisânü'l-Arab*, Beyrut, ts., II, s. 923; Âsım Efendi, *KâmusTercemesi*, İstanbul 1304-1305, c. II, s. 95. İsti'âze kelimesi istif'âl bânındandır. "teavveze billah"(تعوذ بالله), "el-avzü billah"(العوذ بالله), el-İyazü billah"(العياذ بالله) kelimeleri de isti'âze (اعوذ بالله) kelimesiyle hep aynı anlamda kullanılır. bk. Mevlüt Sarı, *el-Mevârid*, Bahar Yayınevi, İstanbul ts., s. 1063.

lebilecek her türlü kötülükleri savabilmek için (اعوذ بالله من الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) lafzıyla Allah'ın yardım ve himayesine sığınmak anlamına gelir. Çoğul olarak da “neûzü billâh”(نعوذُ بالله) “Allah'a sığınırız” ifadesi kullanılır.

Kur'an okumaya yönelen herkes isti'âze sözüyle şeytandan Allâh'a sığınmış olmaktadır. Bu anlam Kur'an-ı Kerîm'de (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنْ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) “ [Ey peygamber] Kur'ân okuyacağın zaman ilâhî rahmet kapısından kovulmuş şeytandan (eûzü billâhi mine's-şeytânirracîm diyerek) Allâh'a sığın”² ifadesiyle açıkça belirtilmiş olup bütün kırâatler için geçerlidir.³

Kur'an okumak isteyen kimseye bu ayetin çağrısı aynen namaz kılmak isteyen kimseye abdest çağrısı yapmak gibidir.⁴ Kul, Allah'ın kendisine gönderdiği Kur'an'ı okurken şeytan onu anlamaktan ve onunla amel etmekten insanı alıkoyabilir ve kalbine vesvese sokarak Kur'an üzerinde düşünmesine engel olmaya çalışır. İsti'âze, şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak, Kur'an tilâvetine zemin hazırlamak için bir mukaddimedir. Bu yüzden kırâatten önce isti'âze'nin getirilmesi Kur'an okuyanı şeytanın verdiği vesveseden uzak tutarak kalbi temizler, kelim daha iyi anlaşılır, Kur'an'ın manaları huşû ve kalp huzuru ile zihinden geçirilir (tedebbür) ve böylece okuyucu büyük bir ecir alır.⁵

Kur'an okumadan önce isti'âze'nin çekilmesini talep eden ayet Muhammed Esed'e göre insana kendi ruhunda ve toplumsal çevresinde bulunan ve onu ahlakî ilke ve endişelerinden koparıp Allah'tan uzaklaştıran her türlü güç ve etkenin ayartmalarına, fısıltılarına karşı Allâh'ın mânevî desteğine başvurmasını öğütlüyor.⁶

² en-Nahl, 19/98.

³ Ali Osman Yüksel, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İfav, İstanbul 1996, s. 303.

⁴ Bk. Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim b. Ebî Şâme, *İbrâzü'l-Meânî min Hurzi'l-Emânî* (tahk.: İbrâhim Adve Âvez), Dârü'l-Kütübî'l-İlmiyye, 1891 s. 62.

⁵ Bk. M. Sait Şimşek, “isti'âze”, *Şâmil İA.*, Şâmil Yayınevi, İstanbul 1991, c. III, s. 211-212; Mehdi Muhammed Herâzî, *Buğyetü'l-Mürîd min Ahkâmi't-Tecvid*, Beyrut 2006, s. 113; İzzet Ubeyd De'âs, *Fennü't-Tecvid*, Cidde 1983, s. 17.

⁶ Muhammed Esed, *Kur'ân Mesaîi (meal-tefsir)* (çev.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşâret Yay., İstanbul 2001, c. II, s. 551.

Gerçekte Kur'an okumak isteyen biri, (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) lafzını dile getirmekle " Allâh'ım! Beni rahmetinden kovulmuş şeytandan koru. Sana iltica ediyorum, senin yardımına ve korumana sığınıyorum" demek istemektedir.⁷ Dolayısıyla Kur'an okumaktan faydalanmak için ilk önce şeytandan Allah'a sığınmak lazımdır.⁸

Fahreddin er-Râzî'ye göre (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ) " [Ey peygamber] Kur'an okuyacağın zaman" ifadesi, umûmî bir hitap olup hem Hz. Peygamber'i (s.a.v.) hem de tüm mü'minleri kapsamaktadır. Zira başta peygamber isti'âze çekmeye muhtaç olunca, onun dışındaki herkes öncelikle isti'âze çekmeye muhtaç olur.⁹

İsti'âze konusuna ayetlerde yer verildiği gibi¹⁰ hadislerde de önemle üzerinde durulmuş ve bu hadislerde Hz. Peygamber'den bütün kötü sıfatlardan, fayda vermeyen işlerden, şeytanın vesvesesinden, dünya ve âhirette insana eziyet veren şeylerden Allah'a sığınması istenmiş; bunun

⁷ Ebu'l- Kasım Ali b. Muhammed Ahmed b. Hasen el-Kâsîh el-Bağdâdî, *Sirâcü'l-Kârî el-Mübtedî Tezkira'l-Mukri'il-Müntehî*, Darü'l-Fikr, Mısır 1981, s. 25; Ebû Şâme, *İbrâzü'l-Meânî*, s. 61.

⁸ Elmalılı M. Hamdi Yazır, *Hak Dîni Kur'an Dili* (sad.: İsmail Karaçam vd.), Azim Dağıtım, İstanbul, ts., c. V, s. 257.

⁹ Fahrüddin Muhammed b. Ömer er-Râzî, *Mefâtihu'l-Ğayb/Tefsîr-i Kebîr*, Darü'l- Kütübü'l-İlmiyye, Tahran, ts., c. XX, s. 114.

¹⁰ İsti'âze'den bahseden ayetlerde ifade edildiği kadıyla "Hz. Nûh'tan bilmediği şeyi istememesi" (Hûd 11/47), "Yûsuf (as) kendisine şehvetle yaklaşan kadından ve kardeşleriyle arasında cereyan eden meselelerde hataya düşmekten" (Yûsuf 12/23, 79), Keza "Hz. Mûsâ kavmine karşı alaycı tavır takınmaktan" (el-Bakara 2/67) ve "âhirete inananmayan kibirliler" (el-Mü'min 40/27) ile "onların düşmanca tavırlarından" (ed-Duhân 44/20) "Allah'a sığınmışlar ve O'nun yardımını istemişlerdir. Hz. Peygamber'e de "başta şeytanların vesveseleriyle kalpleri kin dolu olanların ve mesnetsiz bir şekilde Allah'ın âyetleri hakkında tartışanların kötü niyet ve davranışları olmak üzere çeşitli şerlerden isti'âze yapması/Allah'a sığınması emredilmiştir" (el-A'râf 7/200; en-Nahl 16/98; el-Mü'minûn 23/97-98; el-Mü'min 40/56; Fussilet 41/36; el-Felak 113/1-5; en-Nâs 114/1-6). Kur'an'da ayrıca İmrân'ın zevcesinin (Âl-i İmrân 3/36) ve kızı Meryem'in (Meryem 19/18) yaptıkları isti'âzelerinden söz edilmiş; bazı insanların cinlere sığınmalarının doğru olmadığı (Cin 72/6) bildirilmiştir. bk. Muhsin Demirci, "İsti'âze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul 2001, c. 23, s. 318.

üzerine Hz. Peygamber de İhlâs, Felak ve Nâs sûrelerini çok okumuş, böyle yapmalarını ashâbına tavsiye etmiştir.¹¹

B) İsti'âze Sîğaları/Kalıpları

Ehl-i Edâ/Kırâat imamları¹² ve fukahâ'nın isti'âze lafzının tercihleri kitap ve sünnete uygun olan bir lafızdır.¹³ Bu yüzden Kurrâ'nın/kırâat imamlarının ve fakihlerin çoğunun tercih ettiği isti'âze sîğası (فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ) (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) âyetinde zikredildiği üzere (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) lafzıdır.¹⁴ Hz. Peygamber de Kur'an okumak isteyenlere bu lafız ile başlamayı tavsiye etmiştir.¹⁵ Ondan sahih olarak rivâyet edilenin dışında bir sîğa ile isti'âze getirmek caiz değildir.¹⁶ Rasûlullâh (s.a.v.)'den sahih olarak rivâyet edilen hadislerden biri Abdullah b. Mes'ûd'dan rivâyet edilen şu hadistir. O şöyle demiştir: " Rasûlullâh (s.a.v.)'in huzurunda (اعوذ بالله (السميع العليم من الشيطان الرجيم): "Kovulmuş şeytandan her şeyi işiten, her şeyi bilen Allah'a sığınırım" şeklinde okudum. Rasûlullah (s.a.v.) bana şöyle dedi: " Ey Ümm Abd'in oğlu: (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم): Kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım (de). "Cebrail (as.) Levh-i Mahfûz'dan, ordan

¹¹ Buhârî, "Bed'ül-halk" 11, "Edeb", 76; Müslim, "Birr", 109-110; Ebû Dâvûd, "Salât", 18, 122, 123; Tirmizî, "Mevâkîl", 65. Hz. Peygamber'in namaz ve kırâatin dışında yaptığı isti'âze'lerden biri İbn Abbas'tan şu şekilde rivâyet edilmiştir: (اعوذ بكلمات الله التامة، من كل شيطان) "Allah'ın tüm eskisiz kelimeleriyle, Kuşkuya düşüren her türlü şeytanın şerrinden ve geçecek olan her türlü gözden Allah'a sığınırım." Buhârî, "Enbiya" 12.

¹² Edâ: Kırâati bizzat üstadın ağzından almaktır. Ehl-i edâ (edâ ehli) ise, kırâati bizzat meşâyihîn ağzından alan kişidir. bk. İsmâil Karaçam, *Kur'ân-ı Kerim'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri (Mufassal tecvîd)*, İfav, İstanbul 2008, s. 68.

¹³ Ebû Amr Osmân b. Saîd, ed-Dânî, *et-Teysîr fi'l-Kırâati's-Seb'* (nşr.:Otto Pretzl), İstanbul, 1930, s. 16-17.

¹⁴ Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed İbnü'l-Cezerî, *en-Neşr fi Kırâati'l-Aşr* (Tahk.: Ali Muhammed Debbâ), Beyrut ts., c. I, s. 243; Hâmid b. Hâce Abdülfettâh Pâlevî, *Zübdetü'l-İrfân fi Vücûhi'l-Kur'an*, Hilâl Yayınları, İstanbul, ts., s. 6; Ebû Muhammed ez-Zeynî, *el-Beyânü's-Sedîd fi Ahkâmi'l-Kırâati ve't-Tecvîd*, Kahire 2006, s. 233; Muhammed İ'sâm, *el-Vâdih fi İlmi't-Tecvîd*, Dârü'n-Nefâis, Ürdün, ts., s. 21.

¹⁵ Muhammed Mekki b. Ebî Talib el-Kaysî, *et-Tabıratüfi'l-Kırâat*, Kuv eyt 1405/1985, s. 51; Allâme Şeyh Abdullâh b. Abdî'l-Mü'min İbn el-Vech el-Vâsıtî, *el-Kenz fi'l-Kırâati'l-Aşr*, Daru'l-Kütübî'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998. s. 120.

¹⁶ Sahihin dışında bazı sıfatlar ilavesiyle rivâyet edilen isti'âze'leri okumak caiz değildir. Örnekler (اعوذ بالله القوي من الشيطان القوي) (اعوذ بالله القادر من الشيطان القادر) bk. el-Harazî, *age*, s. 114

kalemin yazdığından bana böyle okumamı öğretti.”¹⁷ Bu konuda rivâyet edilen diğer bir hadis-i şerîf de Nâfî'nin, Cübeyir b. Mut'im'in babasından rivâyet ettiği şu hadîs-i şerîftir. O, şöyle demiştir: “Rasûlullah (s.a.v.) [istiâze'yi] (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) şeklinde okudu.”¹⁸

Ancak Ebû Saîd el-Hudrî (r.a.)' den rivâyet edilen (اعوذ بالله السميع العليم) (من الشيطان الرجيم) “*eûzübillâhi's-senûi l-alîmîmine's-şeytânî'r-racîm'*” cümlesiyle de kırâate başlamak câiz görülmüş, özellikle sabah ve akşam namazları ardından yapılan tilâvetlerde bu istiâze şekli bazı islâm ülkelerinde de istiâze siğası olarak okuna gelmiştir.¹⁹

Durum böyle olmakla beraber Edâ ehli tarafından rivâyet edilen sîğalardan biriyle de istiâze çekilebilir. Bu istiâze sîğalarında eksiltme ve ilâveler âyette verilen ölçülerde olmalıdır. Kırâat imamlarından sahih olarak rivâyet edilen istiâze sîğalarını kaynaklarda geçtiği şekliyle aktarmaya çalışalım:

72

OMÜİFD

1- اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ-1

2- اَعُوذُ بِاللّٰهِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ-2

3- اَعُوذُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ-3

4- اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اِنَّهُ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ-4

5- اَعُوذُ بِاللّٰهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ اِنَّ اللّٰهَ هُوَ السَّمِيعُ الْعَلِيمُ-5

6- اَعُوذُ بِاللّٰهِ الْعَظِيمِ السَّمِيعِ الْعَلِيمِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ-6

¹⁷ Bkz. Ebû Abdillâh Muhammed b. Ahmed el-Kurtûbî, *el-Câmi'li Ahkâmi'l Kur'an*, Dârü'l-Kütübü'l-Mısryye, 1387/1967, c. I, s. 87.

¹⁸ el-Vâsîfî, *age*, s. 120; ed-Dâni, *age*, s. 17; Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali b. Ahmed b. Halef el-Ensârî, *el-İkna' fi'l-Kırâati's-Seb'*, (tahk.: Ahmed Ferîd el-Mezîdî), Beyrut 1419/1999, s. 94.

¹⁹ Haşr sûresinin faziletiyle ilgili hadisi şerifte söz konusu istiâze lafzından şöyle bahsedilir: Ma'kıl b. Yesâr (radiyallahüanh) anlatıyor: “Rasûlullah (aleyhisselâtu vesselâm) bu-yurdular ki: “ Her kim sabaha ulaştığında üç defa (اعوذ بالله السميع العليم من الشيطان الرجيم) lafzını söyledikten/[okuduktan] sonra Haşr sûresinin sonunda bulunan (Allahü Teâlâ okuyan kişi için yetmiş bin meleşî vekil tayin eder, onlar da akşam oluncaya kadar kendisine rahmet okurlar. Şayet o gün ölecek olsa şehîd olarak ölür. Akşamleyin aynı şekilde okuyanlar için de aynı şeyler söz konusudur. bk. Tirmîzî, Fedâilü'l-Kur'an 22, (2923).

اعوذ بالله من الشيطان الرجيم وأسئلتح الله وهو خير الفاتحين-7

20 اعوذ بالله العظيم وبوجهه الكريم وسلطانه القديم من الشيطان الرجيم-8

İbnü'l-Cezerî'ye göre Hz. Peygamber isti'âze siğaları içerisinde en çok (أَعُوذُ) siğasını kullanmıştır. Kur'an tilâveti için bu siğalardan biri tercih edilebilir. Ancak imam Hamze'dan rivâyet edilen [istif'âl kalıbında olan] (استعنتُ), (أستعيدُ) ve (نستعيدُ) siğaları sahih bir rivâyet değildir. Çünkü bu fiilin "sin" ve "te" (istif'âl) kalıbının mazi ve muzarisi kullanılmaz, ancak emri kullanılır. İmam Hamze'den rivâyet edilen bu lafızlarla okumak/isti'âze getirmek ayette geçen "فَأَسْتَعِذْ" emrine doğrudan icabet etmek ve uymak olmamaktadır. Çünkü (استعنتُ) (استعيدُ) (نستعيدُ) demekle kişi [sığınmak yerine] sığınmayı talep etmeyi istemektedir. Oysa ayette "sığınma" emrediliyor, "isti'âze'yi talep edin" denmiyor. Dolayısıyla, ayetteki "şeytandan Allah'a sığın" çağrısına (أَعُوذُ بِاللَّهِ) "Allah'a sığınırım" lafzıyla cevap vermek daha doğru, daha isabetlidir.²¹

Bu konuda "İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr" adlı eserde de şöyle denmektedir: "Hz. Peygamber (a.s) hiçbir zaman Este'üzü (أَسْتَعِذُ) ile başlayan isti'âze'de bulunmamıştır. Sadece Ahmed b. Hanbel (ö.241/855)'in *Müsned*'inde (6/146-147), Hz. Aişe validemize tavsiye buyurduğu bir duâda, iki defa (أَعُوذُ) bir defasında (استعيدُ) kullanmıştır. Haddi zatında bu, Kur'an okumak için tavsiye edilmiş bir isti'âze değildir. Çünkü Kur'an tilâvetine hâs olan isti'âze kalıplarının hepsinde, eş-Şeytân (الشيطان) ismi özellikle zikrolunmaktadır. Mezkûr duâda ise bu isim yer almamıştır. Kur'an'da geçen isti'âze kalıpları da hep E'üzü (أَعُوذُ) ile başlayıp devam etmektedir."²²

²⁰ Bu isti'âze siğaları için bk. İbnü'l-Cezerî, *age*, s. 250-251; el-Vâsıtü, *el-Kenz fi'l-Kırââti'l-Aşr*, s. 120-121; Ebû Hafs Ömer b. Zeynüddin en-Neşşâr, *el-Büdü'rü'z-Zahire fi'l-Kırââti'l-Aşr* l-Mütevâ tire, (tahk.: Ali Muhammed Muav vez v.d.), Beyrut 1421/2000, c. I, s. 107-109; ez-Zeynî, *el-Beyânü's-Sedîd*, s. 223-224; İsmail Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Krââti*, İstanbul, 2012. s. 384.

²¹ İbnü'l-Cezerî, *age*, c. I, s. 246-247.

²² Yüksel, *age*, s. 304.

İsti'âze getiren biri, (الرجيم) lafzını söylemeden sadece (اعوذ بالله من الشيطان) lafzıyla yetinse isti'âze'yi yerine getirmiş sayılır, ancak âyette geçen lafzın okunması daha efdal kabul edilmiştir.²³

C) İsti'âze Okumanın Keyfiyeti

Bu başlık altında Kur'an tilâvet edilirken isti'âze'nin cehrî/açık ya da gizli okunmasıyla ilgili meselelerden söz edilecektir. Kırâat imamlarının hepsi isti'âze'nin bazı yerde gizli/sessiz bazı yerde açıktan (cehrî) okunmasının müstehap olduğunu söylemişlerdir. İmam Nâfi ve İmam Hamze'nin Kur'an'ın her hangi bir yerinden okumaya başladıklarında isti'âze'yi gizli okudukları rivâyet edilmiştir. İmam Hamze'nin birinci râvisi Halef, Hamze'nin isti'âze'yi Fâtiha sûresinin başında açıktan, diğer yerlerde gizli okuduğunu; aynı İmamın ikinci râvisi Hallâd'dan gelen başka bir rivâyette ise, Kur'an okuyan bir kişinin okumaya herhangi bir yerden başladığında isti'âze'yi açıktan ya da gizli okuyabileceğini bildirilmiştir.²⁴ İsti'âze'nin gizli okunmasından kasıt, kişinin okuduğu isti'âze'nin kendisinin duyması, cehrî/sesli okuması da yanındaki bir kişinin duyacağı şekilde sesini yükseltmesidir.²⁵

Bu konuda tercih edilen görüşün isti'âze'nin okunmasını yerine göre cehrî, yerine göre gizli yapılmasıdır. Tilâvette isti'âze'nin gizli okunduğu yerleri şu şekilde sıralayabiliriz:

1-Kur'an okuyan bir kimse kırâati sessiz yapıyorsa yalnız başına olsun ya da başkalarının yanında olsun isti'âze'yi de gizli okur.

2-Kur'an okuyan kimse tek başına ise isti'âze'yi açıktan ya da sessiz çekme konusunda muhayyerdir, istediği şekli tercih edebilir.

3- Kur'an okuyan kimse namaz kılıyor ise, kırâat sesli veya sessiz olsun yine isti'âze'yi gizli okur.

²³ el-Harâzî, *age*, s. 114.

²⁴ Abdulfettâh el-Gâzî, *el-Büdüru'z-Zâhirefi'l-Kırâati'l-Aşera*, Mektebeti'd-Dâr, Medîne, 1404, s. 10; ed-Dânî, *age*, s. 17; Yüksel, *age*, s. 306.

²⁵ ez-Zeynî, *age*, s. 235.

4- Kur'ân okumak isteyen kimse eğer Kur'an tadrîs edilen bir topluluğun ortasında ise ve Kur'an okumakta mübtedi/acemi değilse isti'âze'yi sessiz okuyabilir.²⁶

Bunların dışında kalan yerlerde meselâ kırâat, Kur'an'ı dinleyenlerin huzurunda okunuyorsa isti'âze açıktan okunur. Böylece dinleyici dikkatini ayetlere teksif eder. Eğer öğrenci hocasına dersini arz ediyor ise bu durumda yine isti'âze'yi cehrî/açıktan okur. Böylece daha kırâatin başlangıcında hocanın dikkati canlı tutulmuş olur.²⁷

Namaz içerisinde isti'âze'nin okunmasına gelince, çoğu fukahâ, namaz içerisinde isti'âze'nin gizli/sessiz okunmasının sünnete daha uygun olacağı ve sadece birinci rekâta çekilmesinin de yeterli olacağı görüşündedirler.²⁸ Zîra imama uyan kimse, namazın evvelinden itibaren sesini kesmiş olmaktadır. Kırâatin gizli olduğu namazlarda isti'âze'nin de gizli olacağı rivâyet edilmiştir. Cumhurun tercih ettiği görüş budur. İmam eş-Şâfiî (ö. 204/819) hariç, diğer üç mezhep imamı bu görüştedir.²⁹

Kırâat ilmindeki bir usûle göre kırâate ilk başlandığında ya da Kur'an'ın herhangi bir yerinden başlandığında isti'âze açıktan okunur. Edâ ehli ve Fukahâ'nın görüşü budur. Sûre başından Kur'an okumaya başlayan bir kimsenin besmeleyi de okuması gerekir. Bu durumda dört okuyuş şekli ortaya çıkar ³⁰ ve bunlardan biri tercih edilebilir. Her hangi bir sûreyi örnek alarak bu vecihleri şu şekillerde göstermeye çalışalım:

²⁶ el-Gâzî, *age*, s. 10; Muhammed Sâlim el-Muhaysın, *İrşâdâtü'l-Celiyyefi'l-Kırâati's-Seb' min Tarîkı's-Şâtbiyye*, Mısır 1975, s. 18; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 385; Yüksel, *age*, s. 306.

²⁷ el-Bağdâdî, *age*, s. 26.

²⁸ Abdurrahman Candan, *Fukahâ'nın Kur'ân Tasavvuru*, Düşünce Yay, İstanbul 2012, s. 84, 86.

²⁹ Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. Ebî Sehl es-Serahsî, *el-Mesut*, Dâru'l-Me'arife, Beyrut 1397, c. I, s. 113; Karaçam, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri (Mufassal Tecvîd)*, s. 353-354.

³⁰ el-Muhaysın, *age*, s. 19-20.

Kırâate Berâe sûresinin evvelinden değil de her hangi bir yerinden başlanacak ise, okuyucu besmele'yi okuyup okumamak da muhayyerdir. Besmele okunduğu takdirde sûre evvelinden başlanıyor gibi yine 4 vech caiz olur, okuyucu bu vecihlerden biriyle okumaya başlayabilir. Şayet besmele okunmayacak ise iki vechden biri uygulanabilir.

a) İsti'âze'de vakfetmek/durmak (الْوَقْفُ)

b) İsti'âze'yi âyetin evveline vasletmek (الْوَصْلُ)

Kur'ân okuyan kimse aynı mecliste olup kırâat esnasında öksürük, aksırmak gibi elde olmayan nedenlerle kırâate ara verirse, ya da tefsir ve tecvîd gibi meseleler nedeniyle kıraati keserse isti'âze'yi tekrarlamadan okumaya devam eder. Bunların dışında dünya kelamı nedeniyle kırâat kesilirse hatta bir selam almak gibi olsa bile isti'âze'nin tekrar çekilmesi gerekir.³⁶

D) İsti'âze'nin Hükmü

(فَإِذَا قَرَأْتَ الْقُرْآنَ فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ) “[Ey peygamber] Kur'an okuyacağın zaman ilâhî rahmet kapısından kovulmuş şeytandan (eûzü billâhi mine's-şeytânirracîm diyerek) Allâh'a sığın” âyetinin matlûb bir şey olduğu konusunda âlimlerin ittifakı vardır. Ancak bu talebin vucûb yoluyla mı yoksa nedb yoluyla mı olduğu hususunda farklı görüşler ileri sürmüş-

dılar. Bunun izahı şöyledir: Bir surenin son âyetini okuyup bu âyetin sonunu besmele'ye vasledip durmak doğru değildir. Çünkü besmele sûrenin başında müstakil bir âyettir, surenin sonuna bağlı bir âyet değildir. Böyle okumak fâhiş bir hatadır. Meselâ “غَيْرِ الْمَغْضُوبِ عَلَيْهِمْ وَلَا الضَّالِّينَ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ” örneğinde görüldüğü gibi. bk. Fikri Aksoy, *Âdâb-ı Tilâveti'l-Kur'ân/Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, Yayıncılık Matbaası, İstanbul 1970, s. 59-60. Aynı şekilde besmele'yi, okunmaya başlanacak âyete vasletmek de câiz değildir.

Örnek: “أَعُوذُ بِاللَّهِ مِنَ الشَّيْطَانِ الرَّجِيمِ بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ (وصل) قُلْ أَمَّا بِاللَّهِ” Bu okuyuşun yanlış olmasının nedeni ise Mushaf-ı Usmânî'de âyetler arasına besmele yazılmamasıdır. Sûre başları ise bu durumun dışındadır. Çünkü sûre başındaki besmele'lerin Kur'an'dan olup olmadığı tartışması besmeleyi sûre evveline ulaştırmaya zemin hazırlamıştır. Ancak sûrelerdeki âyetler arasında besmele'yi vasletmek sadece en-Neml sûresinde bulunan besmele'ye mahsustur. Çünkü bu sûre de bulunan besmele âyettir. Âyetin âyete vasledilmesi de caizdir. Bunun dışında sûrelerin âyetleri arasındaki hiçbir âyete vasledilmesine ruhsat verilmemiştir. Bk. Yüksel, *age*, s. 309-310.

³⁶ el-Kâzî, *age*, s. 11; el-Muhayyin, *age*, s. 20; Karaçam, *Kur'an-ı Kerim'in Nüzûlû ve Kırâati*, s. 383.

lerdir. Bu farklılık da âyetteki (فَاسْتَجِدْ) “Allah’a sığın” emrinin delâletinden kaynaklanmaktadır. Selef ve halef’den çoğu âlim ve ehl-i edâ imamları Kur’an-ı Kerîm kırâatinden/okunmasından önce isti’âze getirmenin en-Nahl sûresinin 98. âyetine göre nedb ifade ettiğini, yani isti’âze’nin mendub/müstehab olduğunu kabul etmişlerdir.³⁷ Dolayısıyla Kur’an kırâatinden önce isti’âze getirmeyen bir kimse günaha girmiş olmamaktadır.³⁸ Hamdi Yazır da isti’âze getirmenin aslında kalb ile yapılan bir iş olduğunu, bu yüzden de âlimlerin çoğunun “isti’âze” okumanın vacip değil, müstehab olması gerektiğini kabul ettiklerini söylemiştir.³⁹

Diğer bazı âlimler de âyetteki emri gereklilik sayıp namaz dışında her Kur’ân okumaya başlandığında istiâze çekmenin vacip olduğunu ileri sürmüşler, terk edenin de günahkâr olacağını söylemişlerdir.⁴⁰ İmam Sevrî (ö. 161/777) ve Atâ (ö. 114/732) başta olmak üzere bazı âlimler bu görüştedirler.⁴¹ İbn Sîrîn (ö. 110/728)’e göre ömründe bir kez isti’âze çeken kimse bu vebalden kurtulmuş olur.⁴²

78

OMÜİFD

³⁷ el-Kurtûbî, *age*, c. I, s. 86; el-Kamhâvî, *age*, s. 6.

³⁸ İbnü’l-Cezerî, *age*, s. 257, 258; ez-Zeynî, *age*, s. 232; Karaçam, *Kur’an-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 382.

³⁹ Yazır, *age*, c. V, s. 257.

⁴⁰ İbnü’l-Cezerî, *age*, s. 258; ed-Dimyâî, *age*, 113; Süleyman Ateş, *Yüce Kur’ân’ın Çağdaş Tefsîri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul 1988, c. I, s. 54.

⁴¹ el-Kurtûbî, *age*, c. V, s. 75.

⁴² Karaçam, *Kur’an-ı Kerîm’in Nüzûlü ve Kırâati*, s. 382. Kırâattan önce isti’âze çekilmesini emreden ayetin vucub değil, nedb/mendub (müstehab) olduğu ifade eder. “el-Keşf anvücûhî’l-Kırâat’-s- Seb’...” adlı eserde şöyle ifade edilir. “Kırâatten önce isti’âze’yi emreden” (فَاسْتَجِدْ) lafzı kesinlik ifade etmez. Bu tıpkı (وَإِذَا خَلْتُمْ فَاطِمًا دُونَ) “İhramdan çıktığımızda harem bölgesi dışında avlanabilirsiniz” Mâide 5/2. âyetinde olduğu gibidir. Bu âyetteki “emir lafzı” ibâhe ifade eder, vucûb değil. Cum’a sûresi 10. âyette geçen “*Namaz sona erince işinizin başına dönebilir, Allâh’ın lütfundan rızkınızı arayabilirsiniz.*” âyeti de böyledir. Yine “emir lafzının” nedb ve irşâd anlamına geldiğini gösteren başka âyet örnekleri de şunlardır: “*Beğendiğiniz başka kadınlardan biriyle evlenin: Hatta ikişer, üçer, dörder... kadınla evlenin.*” en-Nisâ, 4/3. “[Ey Mü’minler!] *Aranızdaki bekârları, köle ve cariyelerinizden uygun durumda olanları evlendirin.*” Nûr 24/32. İşte söz konusu “isti’âze” âyeti de örnekleri verilen âyetler gibidir, Kesinlik değil, nedb ve irşâd manasını ifade eder. bk. Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib el-Kaysî, *Kitâbü’l-Keşf an Vücûhî’l-Kırâati’-s-Seb’ ve İleliha ve Hicecihâ*, (tahk.: Muhyiddin Ramazan), Beyrut, 1418/1998, s. 9.

Ebu'l-Leys es-Semerkindî de bazı müfessirlerin isti'âze çekilmesinin farz olduğu fikrini benimsediklerini nakleder. Buna göre eğer bir Kur'an okuyucu Kur'an okurken isti'âze çekmediğini hatırlayacak olsa isti'âze çekip tekrar baştan okumaya başlar. Bazıları da isti'âze'yi çeker, tekrar okumaya kırâati kestiği yerden devam eder demiştir. İsti'âze'nin sadece Rasûlullâh (s.a.v.)'e farz olduğunu diyenler de vardır.⁴³

E) İsti'âze'nin Yeri

İsti'âze kırâatten önce okunur. Bu konuda *icma* bulunmaktadır. Bu kırâate başlama gerek sûre evvelinden olsun gerek cüz başından ve gerekse Kur'an'ın herhangi bir yerinden olsun aynıdır.⁴⁴ İsti'âze'nin kırâattan sonra çekilmesi gerektiği ile ilgili bazı rivâyetler de vardır. Bu görüşlerden biri Ebû Hüreyre'den gelen rivâyete istinâd eden/dayanan Dâvûd'u Zâhîrî'nin, isti'âze'nin kırâatten sonra yapılacağı görüşünde olmasıdır.⁴⁵ Süleymân Ateş de Dâvud'un görüşünü desteklemektedir.⁴⁶

İsti'âze'nin ne zaman çekileceği ile ilgili Râzî şöyle der:

“Allah'a sığınmayı emreden (فَاسْتَعِذْ بِاللَّهِ) âyetindeki “fâ” harfi, fâ-i tâki-biyyedir. Dolayısıyla âyet açıktan, isti'âze'nin Kur'an okunduktan hemen sonra yapılacağı manasına gelir. Bu görüşü bir grup sahabe ve tabiîn benimsemiştir. Vahidî bu görüşün sahiplerinin Ebû Hüreyre, İmam Malik ve Dâvûd-u Zâhîrî olduğunu söylemiştir. Bu görüşü savunanların görüşü savunanlar şöyle demişlerdir: “Bunun faydası şudur. Kur'an okuyan kimse, bu sayede büyük bir mükâfâta müstehak olur. Binaenaleyh eğer o, bu okuyuşunun ardından isti'âze etmezse, kalbine vesvese düşer. Bu vesvese de, kırâatin mükâfatını yok eder. Ama o, isti'âze'yi okuyuşunun (kırâati) akabinde yaparsa vesveseler bertaraf olur ve mükâfâtını da görür. Ama Sahâbe ve tabiînin âlimlerinin çoğu isti'âze'nin, kırâatten önce yapılacağına ittifak etmişler ve (bu konuda) şöyle demişlerdir. İsti'âze ayeti tıpkı, “yemek yediğin zaman besmele çek, yolculuğa çıktığın zaman hazırlık yap” demek gibidir. Hz. Peygamber (s.a.v) Kur'an okuduğu sırada şeytanın ona

⁴³ el-Kurtûbî, *age*, c. I, s. 87-88.

⁴⁴ el-Vâsıtî, *age*, s. 120; ez-Zeynî, *age*, s. 234.

⁴⁵ el-Kurtûbî, *age*, c. I, s. 88.

⁴⁶ Ateş, *age*, s. 65.

ve svese verdiği âyetle⁴⁷ sabit olunca isti'âze'nin de kırâatten önce olacağı uygun olur."⁴⁸

İsti'âze'nin kırâatten önce çekilmesinin daha doğru olacağı "en-Neşr" adlı eserde de şöyle anlatılır. "İsti'âze getirerek kırâate başlamanın manası, kırâattten önce olmasıdır. Şöyle ki, isti'âze ağızda meydana gelen çeşitli hata ve çirkin sözleri ve ağız temizler. Böylece ağız Allah'ın kelamını okumaya hazır hale gelir. Zira isti'âze, Allâh'a iltica etmek ve kendisinde meydana gelen hatalardan ya da kırâatinde ve onun dışında meydana gelen günahlardan Allah'a sığınmak ve O'nun kudretini ikrâr etmektir. Yine kul isti'âze ile aczini ve zafını itiraf eder. İşte bu açıklamalar isti'âze'nin kırâatten önce çekilmesini zorunlu kılan sebeplerdir."⁴⁹

Sonuç

İsti'âze, sığınmak ve korunmak anlamlarına gelir. En-Nahl sûresinin 98. âyeti Kur'ân okumaya ya yönelen kişiye isti'âze getirmesini emreder. İsti'âze sığası bütün kurrâ için Hz. Peygamber'den sahih olarak rivâyet edilen ve Hz. Peygamber'in de en çok kullandığı (اعوذ بالله من الشيطان الرجيم) "kovulmuş şeytandan Allah'a sığınırım" lafzıdır. İsti'âze, şeytanın şerrinden Allah'a sığınmak, Kur'ân tilâvetine zemin hazırlamak için bir mu-kaddimedir.

Çoğu âlim ve kırâat imamı en-Nahl Sûresi'ndeki (فَاسْتَعِذْ) emrinin vucûp değil, nedb ifâde ettiğini söyleyerek, isti'âze getirmenin müstehab/mendûb olduğunu kabul etmişlerdir. Bu yüzden isti'âze getiren sevap alır, isti'âze'yi terk eden ise günaha girmez, ama bu sevaptan mahrum kalır.

İbn Sîrîn ve bazı âlimler ise isti'âze âyetinin vucûp ifâde ettiğini, Kur'an okuyan bir kimsenin ömründe bir kez olsun isti'âze'de bulunması durumunda bu vacip sorumluluğunun Kur'an okuyan kimsenin üzerin-

⁴⁷ Hacc 22/52. Anlamı: "[Ey Peygamber!] Biz senden önce denice elçiler ve peygamberler gönderdik. O elçiler ve peygamberler, insanlara Allah'ın âyetlerini tebliğ etmek istedikleri zaman şeytan onun dileğine ille de (beşerî arzular) katmaya kalkışmasın. Ne var ki Allah şeytanın katacağı şeyi iptal eder...).

⁴⁸ er-Râzî, *age*, c. XX, s. 114.

⁴⁹ İbnü'l-Cezerî, *age*, s. 254.

den düşeceğini, aksi takdir de bu kimsenin günaha gireceğini söylemişlerdir.

Kırâat imamlarından sahih olarak rivâyet edilen sîğalardan her hangi biriyle isti'âze çekilebilir. Hz. Peygamber en çok (عود) sîğasını kullanmış, hiçbir zaman este'îzü (استعید) kalıbıyla isti'âze getirmemiştir.

Kur'an okumaya/kırâatine sûre'nin başından başlayan bir kimse isti'âze ile besmeleyi beraber okuması gerekir. Bu durumda dört okuyuş şekli ortaya çıkar. Okuyucu bu okuyuşlardan birini tercih edebilir. Meselâ okuyucu, isti'âze'yi besmeleye, besmeleyi de okuyacağı sûreye ulaştırarak okuyabilir. İsti'âze'de, besmelede vakfederek sonra sûreye geçebilir. Veya İsti'âze'de vakfedip nefes aldıktan sonra besmeleyi harekeli olarak sûre'ye ulaştırabilir. Ya da Eûzü'yü/isti'âze'yi besmeleye ulaştırıp besmele'de vakfedebilir. Sonra nefes alarak sûre'ye geçebilir. Bu dört şıkkin dışında okuyuş câiz değildir. Meselâ bir sûrenin son âyetini okuyup bu âyetin sonunu besmele'ye vasledip durmak doğru değildir.

Kırâate Berâe sûresinden başlayacak olan kimse besmele'yi okumasızın ya isti'âze'yi Berâe sûresine vasleder ya da isti'âze'de vakfeder, sonra bu sûreye başlar. Şu da var ki Berâe sûresinin ortasından ya da her hangi bir yerinden okumaya başlayan kimse besmele okuyup okumakta serbesttir. Okunacaksa yine açıklaması yapılan dört vecihten biri tercih edilebilir.

Kırâat ilmindeki bir usûle göre kırâate ilk başlandığında isti'âze açıktan okunur. Âlimler arasında genel kanâat budur. Kur'an'ı dinleyecek bir cemâat varsa Kur'an okuyan kimse isti'âze'yi yine açıktan okuyabilir.

İsti'âze, kırâate başlamadan önce çekilir. Çoğunluğun görüşü budur.

Son olarak diyebiliriz ki, insanın en büyük düşmanı şeytandır. O, insanı aldatmak, doğru yoldan çevirmek için her an gayret içerisinde olacak ve her yolu deneyecektir. Mü'min imanı ve aklıyla beraber hareket ederek Allah'a karşı sorumlu bir kul olma anlayışını sabırla sürdürmelidir. Bunun için mü'minin Kur'an okurken, namaz kılarken ve bunların dışın-

daki diğer eylemler içerisindeyken Rabbi'ne sığınması, koruyucusunun sadece Allah olduğunu bilmesi ve hiç unutmaması gerekir.

Kaynakça

Aksoy, Fikri, *Âdâb-ı Tilâveti'l-Kur'ân/ Kur'ân'ı Okuma Âdâbı*, Yaylacık Matbaası, İstanbul, 1970.

Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul, 1304-1305.

Ateş, Süleyman, *Yüce Kur'ân'm Çağdaş Tefsiri*, Yeni Ufuklar Neşriyat, İstanbul, 1988.

Buhârî, Muhammed b. İsmail, *Sahîhu'l-Buhârî*, haz. Ebu Suheyb el-Kermî, Beytü'l-Efkâr, 1998.

Candan, Abdurrahman, *Fukahâ'nın Kur'ân Tasavvuru*, Düşünce Yay., İstanbul, 2012.

Dânî, Ebû Amr Osmân b. Saîd, *et-Teysîfi'l-Kırâati's-Seb'* (nşr.: Otto. Pretzl), İstanbul 1930.

De'âs, İzzet Ubeyd, *Fennü't-Tecvîd*, Cidde, 1983.

82 Demirci, Muhsin, "İsti'âze", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi* (DİA), İstanbul, 2001, c. 23, s. 318-319.

OMÜİFD

Ensârî, Ebû Ca'fer Ahmed b. Ali, *el-İkna' fi'l-Kırâati's-Seb'*, (tahk.: Ahmed-Ferîd el-Mezîdî), Beyrut, 1419/1999.

Ebû Dâvûd, Süleyman b. Eş'âs es-Sicistânî, *Sünenü Ebî Dâvûd*, tahk. Şuayb el-Arnaut-Muhammed Kamil Karabelli, Dâru'r-Risaleti'l-Âlemiyye, 2009.

Ebû Şâme Abdurrahman b. İsmail b. İbrahim, *İbrâzü'l-Meânî min Hurzi'l-Emânî* (tahk.: İbrâhim Adve Âvez), Dârü'l-Kütübi'l-İlmiyye, 1402/1891

Esed, Muhammed, *Kur'ân Mesajı (meal-tefsir)* (çev.: Cahit Koytak, Ahmet Ertürk), İşâret yay, İstanbul, 2001.

Gâzî, Abdulfettâh, *el-Büdüru'z-Zâhirefi'l-Kırâati'l-Aşera*, Mektebetü'd-Dâr, Medîne, 1404.

Herâzî, Mehdî Muhammed, *Buğyetü'l-Mürîd min Ahkâmü't-Tecvîd*, Beyrut, 2006.

Husarî, Mahmûd Halil, *Ahkâmü Kırâati'l-Kur'ân*, Mekke, 1415.

İ'sâm, Muhammed, *el-Vâdih fi İlmi't-Tecvîd*, Dârü'n-Nefâis, Ürdün, ts.

İbn Manzur, Cemâlüddin Muhammed b. Mükerrrem, *Lisanü'l-Arab*, Beyrut, ts.

- İbnü'l-Cezerî, Ebu'l-Hayr Muhammed b. Muhammed, *en-Neşr fî Krâati'l-Aşr*, (Tahk.: Ali Muhammed Debbâ), Beyrut, ts.
- Kamhâvî, Mustafa Sadık, *el-Burhân fî Tecvîdi'l-Kur'ân*, el-Mektebetü's-Sekâfiyye, Beyrut, ts.
- Karaçam, İsmâil, *Kur'ân-ı Kerîm'in Faziletleri ve Okunma Kâideleri (Mufasssal tecvîd)*, İfav, İstanbul, 2008.
- , *Kur'ân-ı Kerîm'in Nüzûlü ve Krâati*, İstanbul, 2012.
- Kâsîh, Ebu'l-Kasım Ali b. Muhammed Ahmed b. Hasen el-Bağdâdî, *Sirâcü'l-Kârî el-Mübtedâ Tezkîra'l-Mukri'ül-Müntehâ*, Darü'l-Fikr, Mısır 1981.
- Kaysî, Muhammed Mekkî b. Ebî Tâlib, *Kitâbü'l-Keşf an Vücûhi'l-Krâati's-Seb' ve l'leliha ve Hiccihâ*, (tahk.: Muhyiddin Ramazan), Beyrut, 1418/1998.
- , *et-Tabsratü fi'l-Krâât*, Kuveyt, 1405/1985.
- Kurtûbî, EbûAbdillâh Muhammed b. Ahmed, *el-Câmî li-Ahkâmî'l-Kur'ân*, Dârü'l- Kütübi'l-Mısıryye, 1387/1967.
- Muhaysın, Muhammed Sâlim, *İrşâdâtü'l-Celiyye fi'l-Krâati's-Seb' min Tarîkî's-Şâtibiyye*, Mısır, 1975.
- Müslim b. Haccâc, *el-Müsnedü's-Sahîh*, tahk. M. Fuad Abdülbaki, Dâru İhyâi't-Türasi'l-Arabi, ts.
- Neşşâr, EbûHafs Ömer b. Zeynüddîn, *el-Büdüri'z-Zahire fi'l-Krâati'l-Aşr'l-Mütevâtire*, (tahk.: Ali Muhammed Muavvez vd.), Beyrut, 1421/2000.
- Pâlevî, Hâmid b. Hâce Abdülfettâh, *Zübdetü'l-İrfân fî Vücûhi'l- Kur'ân*, Hilâl Yayınları, İstanbul, ts.
- Râzî, Fahrüddîn Muhammed b. Ömer, *Mefâtihu'l-Ğayb/Tefsîr-i Kebîr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Tahran, ts.
- Sarı, Mevlüt, *el-Mevârid*, Bahar yayınevi, İstanbul, ts.
- Serahsî, Ebu Bekir Muhammed b. Ahmed b. EbîSehl, *el-Mebcut*, Dâru'l-Me'arife, Beyrut, 1397.
- Şimşek, M. Sait, " İsti'aze", *Şâmil ÂA.*, Şâmil Yayınevi, İstanbul, 1991, c.III, s. 211-212.
- Tirmîzî, Muhammed b. İsâ, *el-Câmiu'l-kebîr (Sünen)*, tahk. Beşşar Avvâd Ma'ruf, Dâru'l-Garbi'l-İslâmî, Beyrut, 1998.
- Vâsıtî, Allâme Şeyh Abdullâh b. Abdi'l-Mü'min İbn el-Vech, *el-Kenz fi'l-Krâati'l-Aşr*, Daru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1419/1998.

Yazır, Elmalılı M. Hamdi, *Hak Dîni Kur'ân Dili* (sad.: İsmail Karaçam vd.),
Azim Dağıtım, İstanbul, ts.
Yüksel, Ali Osman, *İbn Cezerî ve Tayyibetü'n-Neşr*, İFAV, İstanbul, 1996.

